

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA VƏTƏNDAŞLIQ HÜQUQUNUN İNKİŞAFINA BEYNƏLXALQ HÜQUQ NORMALARININ TƏSİRİ

Əsmər Pənahova*

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan Respublikasında vətəndaşlıq hüququnun inkişafına beynəlxalq hüquq normalarının təsiri hüquq ədəbiyyatında mövcud fikir müxtəlifliyi əsasında geniş təhlil edilir. Qeyd edilir ki, vətəndaşlıq məsələləri sahəsində beynəlxalq hüquq normalarının dövlətdaxili realizəsi daim təkmilləşməlidir. Bu proses həm normativ-hüquqi, həmçinin institusional səviyyədə aparılmalıdır. İlk növbədə, qəbul edilən bütün normativ hüquqi aktlar tam şəkildə insan hüquq və azadlıqları ruhunda əks olunmalıdır. Hər bir dövlət orqanının fəaliyyətində də vətəndaşların hüquqlarının müdafiəsi prioritet məsələ olmalıdır. Bunun üçün dövlət orqanlarının təsis aktlarında da müvafiq dəyişikliklər həyata keçirilməli, burada insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunmasının bütün sferaları tam əhatə edilməlidir.

Açar sözlər: *vətəndaşlıq hüququ, beynəlxalq hüquq, milli hüquq, dövlətdaxili qanunvericilik, hüquq normaları, insan hüquqları, dövlət orqanları*

Digər sahələrdə olduğu kimi, vətəndaşlıq haqqında milli (dövlətdaxili) qanunvericiliyin formalaşmasında da beynəlxalq hüquq normaları mühüm və həlləedici rola malikdirlər. Ümumiyyətlə, beynəlxalq və dövlətdaxili hüququn münasibəti qarşılıqlı təsirin bir neçə aspektinə malikdir. Birincisi, milli qanunvericiliyin beynəlxalq hüquq normalarının formallaşması prosesinə, onların məzmununa təsir göstərməsi; ikincisi, daxili hüquq normalarının yaradılmasına, dəyişikliyinə və tətbiqinə beynəlxalq hüquq normalarının təsiri; üçüncüsü, dövlətdaxili münasibətlər sahəsində beynəlxalq hüquq normalarının bilavasitə hərəkəti (təsiri); dördüncüsü, dövlətdaxili və beynəlxalq hüquq normaları arasında kolliziyalar zamanı tətbiq edilməli hüquq normalarının seçilməsi problemləri, hansılar ki, eyni tənzimləmə predmetinə aiddirlər.

İstənilən formada (əksər hallarda - müqavilədə) ifadə edilmiş dövlətlərin arasında uyğunlaşdırma dövlətdaxili normalardan istifadənin lazımı elementidir və yalnız belə razılaşma beynəlxalq hüquq normalarını yarada bilər. Bütövlükdə isə səlahiyyətli dövlət orqanlarına hüquqlar verən normaları və dövlətin üzərinə müəyyən vəzifələri qoyan normaları seçmək olar.

Birinci varianta, məsələn, Vətəndaşlıq haqqında 1997-ci il Avropa Konvensiyasının 7.1-ci maddəsini aid etmək olar. Həmin maddəyə müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət öz daxili qanunvericiliyində vətəndaşlığın itirilməsini: 1) şəxsin könüllü şəkildə başqa vətəndaşlığı əldə etməsi zamanı dövlətin özünün təşəbbüsü ilə; və 2) vətəndaşlığın əldə edilməsi vaxtı dələduzluq, yanlış informasiyanın verilməsi və ya bəyanat verənə aid olan faktın gizlədilməsi yolu ilə həyata keçirə bilər [1, s.76-80].

* Bakı Dövlət Universitetinin İnsan hüquqları və informasiya hüququ UNESCO kafedrasının doktorantı

İkinci variantda münasibətdə Apatridlərin statusu haqqında 1954-cü il Konvensiyasının 3-cü maddəsi qeyd edir ki, Razılaşan dövlətlər vətəndaşlığı olmayan şəxslərə hazırkı Konvensiyanın müddəalarını irqi, dini diskriminasiya olmadan və onların mənşə ölkəsi əlaməti əsas tutulmadan tətbiq edəcəklər [2, s.115].

Milli hüquq normalarına, onların məzmununa və tətbiqinə beynəlxalq hüquq normalarının təsiri imkanını nəzərə alaraq, vurğulamaq lazımdır ki, belə təsirin dərəcəsi müxtəlifdir. Bəzi hallarda müqavilələr bilavasitə fiziki şəxslərin hüquqları və vəzifələrini təsbit edir, yəni bilavasitə fərdlərə ünvanlanmışdır. Başqa hallarda beynəlxalq müqavilələr dövlətləri, öz qanunvericiliyini onların müddəalarına uyğunlaşdırmağa öhdəlikləndirir. Məsələn, İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında 1965-ci il Beynəlxalq Konvensiyasına əsasən hər bir iştirakçı dövlət hökumətin milli və yerli miqyasda siyasətinə yenidən baxılması, habelə irqi ayrı-seçkiliyin meydana gəlməsinə, yaxud hər hansı şəkildə möhkəmlənməsinə aparan hər hansı qanun və qərarların dəyişdirilməsi, yaxud ləğv edilməsi üçün təsirli tədbirlər görməlidir [3, s.314].

Bəzən beynəlxalq hüquq normaları dövlətdaxili hüquq aktlarının konkret məzmununu müəyyən edir. 18 dekabr 1979-cu il tarixli Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında Konvensiyanın 9-cu maddəsində göstərilir ki, iştirakçı-dövlətlər qadınlara vətəndaşlığın əldə edilməsi, dəyişikliyi və ya saxlanması barəsində kişilərlə bərabər hüquqlar verir [4, s.664].

Təcrübədə milli qanunvericiliyin beynəlxalq müqavilələrlə uyğunluğa gətirilməsinin növbəti formaları istifadə edir: prinsiplial olaraq yeni qanunvericilik aktlarının hazırlanması və qəbulu (Qaçqınlar və məcburi köçkünlər haqqında qanun); əvvəllər qüvvədə olmuş qanunların yeniləri ilə əvəzlənməsi (Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquqi vəziyyəti haqqında AR Qanununun müddəaları AR Miqrasiya Məcəlləsinə daxil edilmişdir); qüvvədə olan qanunvericiliyə əhəmiyyətli dərəcədə dəyişikliklər gətirən normativ hüquqi aktların qəbulu.

Elmdə beynəlxalq hüquqla milli hüququn qarşılıqlı əlaqəsi problemi haqqında bir neçə konsepsiya mövcuddur. Birinci dünya müharibəsindən sonra məşhur Avstriya hüquqşünası Hans Kelzen beynəlxalq hüququn primatlığı konsepsiyasının əsaslarını xülasə etmişdir. Bu konsepsiyaya görə, beynəlxalq hüquq başqa qanun-qaydalarla məhdudlaşdırılmamış ali qanun-qayda rolunda çıxış edir və özü daxili hüququn təsiri sferasını müəyyən edir [5, s.257].

Beynəlxalq hüquq normalarının milli qanunvericilikdə realizəsi prosesi olan implementasiya anlayışı ingilis mənşəli implementation sözündən olub icra etmə, yerinə yetirmə mənalarını ifadə edir. Etimoloji baxımdan implementasiya termini latın dilində olan “impleo” sözündən götürülüb, mənası icra etmək deməkdir. Bu termin beynəlxalq-hüquq praktikasında geniş tətbiq olunur. Hüquq ədəbiyyatlarında implementasiya geniş mənada beynəlxalq hüquq normalarının icrası üzrə beynəlxalq-hüquqi və dövlətdaxili normaların həyata keçirilməsi,

həmçinin belə həyata keçirilmə üçün beynəlxalq və dövlətdaxili səviyyədə şəraitin yaradılmasıdır [6, s.246-284].

İnsan hüquqları sferasında bütün beynəlxalq müqavilələr onu imzalayan dövlətlərin həmin müqavilə üzrə öhdəliklərinin icrası üzrə müddəaları müəyyən edir. Həmin müddəalar elə müvafiq müqavilələrin müxtəlif maddələrində təsbit edilir. Mülki və siyasi hüquqları haqqında Beynəlxalq Paktın 2.2-ci maddəsinə qeyd edilir ki, əgər bu, mövcud qanunvericilik tədbirləri ilə və yaxud digər tədbirlərlə nəzərdə tutulmayıbsa, hazırkı Paktın iştirak edən hər bir dövlət, öz konstitusion prosedurlarına və hazırkı Paktın müddəalarına uyğun olaraq, hazırkı Paktın qəbul edilən hüquqların həyata keçirilməsi üçün zəruri ola biləcək belə qanunvericilik tədbirlərini və digər tədbirləri qəbul etməyi öhdəsinə götürür [7].

AR-in də qoşulduğu Uşaq hüquqları haqqında 1989-cu il tarixli Konvensiyanın 4-cü maddəsinə əsasən, dövlətlər Konvensiyada təsbit edilən hüquqların həyata keçirilməsi üçün bütün növ lazımi tədbirləri görməlidirlər, dövlətlər iqtisadi və sosial tədbirləri malik olduqları ehtiyatların maksimum çərçivəsində və lazım gəldikdə, beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində görürlər.

İnkorporasiya isə mövcud qanunların və digər normativ-hüquqi aktların hüquq normalarının yenidən hazırlanması olmadan xarici nizama salınmasını özündə əks etdirir, bu zaman qanunlar və digər normativ-hüquqi aktlar xronoloji və ya tematik şəkildə vahid məcmuda “sadəcə” birləşirlər. İnkorporasiya – beynəlxalq müqavilə normalarının milli qanunvericiliyə daxil edilməsi yolu ilə dövlətin daxili hüququna daxil edilməsidir [8, s.35-41]. AR qanunvericiliyinə münasibətdə inkorporasiya dedikdə, həm dövlətlərarası, həm də hökumətlərarası beynəlxalq müqavilələrin inkorporasiyası nəzərdə tutulur. Milli qanunvericiliyimizdə dövlətlərarası və hökumətlərarası müqavilələr arasında fərq qoyulur. Belə ki, Konstitusiyanın 148.2-ci maddəsində ümumi şəkildə “beynəlxalq müqavilə” ifadəsi işlədilsə də, 151-ci maddədə “dövlətlərarası müqavilə” ifadəsi təsbit edilmişdir. Konstitusiyanın 151-ci maddəsinin şərhindən belə nəticə çıxır ki, dövlətlərarası müqavilələrin milli qanunlar üzərində primatlığı birbaşa təsbit olunur. Lakin milli qanunvericiliyimiz “hökumətlərarası müqavilələr” anlayışından da yan keçmir. Konstitusiyanın 130.3.6-cı və Normativ-hüquqi aktlar haqqında AR Konstitusiyası Qanununun 23-cü maddəsindən belə qənaətə gəlmək olar ki, normativ iyerarxiyada hökumətlərarası müqavilələr Konstitusiyaya və qanunlardan aşağıda durur.

Konstitusiyanın 151-ci maddəsi eyni zamanda beynəlxalq müqavilə normaları ilə milli qanunvericilik arasındakı kolliziyanın həllinin hüquqi əsasını yaratmışdır. Yerli müəlliflərin fikrincə, beynəlxalq müqavilə və milli qanun arasındakı kolliziya *lex posteriori derogat legi priori* prinsipi əsasında həll olunmalıdır. Beynəlxalq müqavilə həm AR üçün qüvvəyə minməzdən qabaq, həm də ondan sonra qəbul olunmuş istənilən normativ-hüquqi aktlara münasibətdə üstünlüyə malikdir [9].

Qeyd etmək lazımdır ki, vətəndaşlıq məsələlərinin nizama salınması əsasən dövlətdaxili hüquqa aiddir. Bu müddəa beynəlxalq hüquqda da öz əksini tapmışdır. Bu məsələ, 1930-cu il Vətəndaşlıq haqqında qanunların kolliziyası ilə bağlı bəzi məsələləri nizama salan Haaqa Konvensiyası, həmçinin Beynəlxalq Ədalət məhkəməsi Daimi Palatası və BMT Beynəlxalq Məhkəməsinin qərarları ilə də təsdiq edilmişdir.

1930-cu il Haaqa Konvensiyasının 1-ci maddəsində göstərilir ki, hər bir dövlət kimin onun vətəndaşı olmasını özü öz qanununa müvafiq olaraq müəyyən edir" [10, s.40]. Ancaq bu o demək deyildir ki, vətəndaşlıq məsələlərində dövlətlərin müstəqilliyi beynəlxalq hüquq normalarına əsaslanır. Öz mülahizəsi üzrə daxili məsələləri, xüsusilə də, vətəndaşlıq məsələlərinin nizama salınması üzrə dövlətin müstəsna hüququnu ümumi formada müəyyən edən beynəlxalq hüquq normaları ola bilməz. Bu hüquq dövlətin suverenliyindən irəli gəlir. Əgər belə norma müqavilədə varsa, bu zaman həmin norma deklarativ xarakterə malikdir.

Qeyd edilən 1930-cu il Haaqa Konvensiyasında həmçinin göstərilir ki, vətəndaşlıq haqqında qanun yalnız beynəlxalq konvensiyalara, beynəlxalq qaydalara və hüququn ümumtanınmış prinsiplərinə uyğunluğu zamanı başqa dövlətlər tərəfindən tanınır. 1984-cü ildə İnsan Hüquqları üzrə Amerikaarası Məhkəmə təsdiq etdi ki, vətəndaşlığın verilməsi və nizama salınması dövlətin səlahiyyətinə aid olan məsələdir. Ancaq bu prinsip insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində beynəlxalq hüququn tələbləri ilə məhdudlaşdırılmışdır. Hərçənd vətəndaşlıq məsələləri əsasən dövlətdaxili hüquqla həll edilir, bu o demək deyildir ki, dövlətlər, vətəndaşlığın bütün məsələləri üzrə istənilən qərarı qəbul etməyə müstəsna səlahiyyətliyə. Eyni zamanda, suverenlik və dövlətin təhlükəsizliyinə istinadlar əsas insan hüquqlarının inkar və ya onların pozulmasına bəraət kimi xidmət etməməlidir.

Vətəndaşlıq sahəsində milli hüquq üçün beynəlxalq hüququn rolunu qiymətləndirərkən, müəyyən etmək lazımdır ki, vətəndaşlıq məsələlərinin həllinə beynəlxalq hüquq hansı təsiri göstərir. İlk növbədə, o, vətəndaşlıq əldə etmə və vətəndaşlığın itirilməsi prinsiplərinə, dövlətlərin varisliyi şəraitində vətəndaşlığın seçimi qaydaları, çoxqat vətəndaşlığın hüquqi tənzimlənməsi məsələlərinə təsir edir. Müxtəlif dövlətlərdə vətəndaşlığın nizama salınması qaydalarının fərqi baxmayaraq, onlarda çox oxşarlıq tapmaq olar.

Avropa Şurası çərçivəsində qəbul edilmiş Vətəndaşlıq haqqında 1997-ci il Avropa Konvensiyası onu göstərir ki, bu ümumi xüsusiyyətlər beynəlxalq hüquq səviyyəsində təsbit oluna bilər. Avropa Şurasının üzv-dövlətləri yalnız 1997-ci il Vətəndaşlıq haqqında Avropa Konvensiyasına uyğun olaraq, vətəndaşlıq haqqında qanunların unifikasiyası üzrə öhdəlikləri öz üzərinə götürməklə vətəndaşlığın dövlətdaxili münasibətləri sahəsinə beynəlxalq hüquq normalarının müdaxilələrinə yol verməmişdir.

Düzdür, AR Vətəndaşlıq haqqında 1997-ci il Avropa Konvensiyasını imzalamamışdır. Buna baxmayaraq, həmin Konvensiyanın vacib müddəaları AR-in vətəndaşlıq haqqında qanunvericiliyinin formalaşmasına öz müsbət töhfəsini vermişdir. AR Konstitusiyası qanunvericilik sisteminin əsası olmaqla Respublikamızda ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir. Qanunvericilik sisteminin iyerarxiyasında da Konstitusiya ilkin yeri tutur. Konstitusiyada birbaşa qeyd edilir ki, qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır, həmçinin Konstitusiya ilə AR-in tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa Konstitusiya tətbiq edilir. Bir vacib məqama diqqət yetirilməsini məqsədəuyğun hesab edirik. Belə ki, AR Konstitusiyasında beynəlxalq hüququn prinsiplərinin qanunvericilik sisteminin tərkibinə daxil olması ilə bağlı norma yoxdur. Paralel olaraq, həmin prinsiplərin Konstitusiya və qanunlara da nisbəti məsələsi də müəyyən edilməmişdir. AR Konstitusiyasının 10-cu maddəsi isə ümumi xarakter kəsb edir.

AR Konstitusiyasında “vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir” müddəasının təsbit edilməsi ölkədə vətəndaşlıq məsələlərinin prioritet istiqamət olmasına bariz nümunədir. Təsadüfi deyil ki, əsas Qanunda sırf vətəndaşlıq məsələsinə iki ayrıca maddə ayrılmışdır: Vətəndaşlıq hüququ adlı 52-ci və Vətəndaşlıq hüququnun təminatı adlı 53-cü maddələr. Bundan başqa, vətəndaşlıq məsələlərinin tənzimlənməsində ayrıca normativ hüquqi akt 30 sentyabr 1998-ci il tarixli AR-in vətəndaşlığı haqqında Qanundur.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, AR vətəndaşlıq məsələlərinə dair bəzi beynəlxalq hüquqi aktlara tərəfdar çıxmışdır. Onların arasında AR-in 31 may 1996-cı ildə ratifikasiya etdiyi Vətəndaşsızlığın ixtisar edilməsi haqqında 30 avqust 1961-ci il tarixli Konvensiya və Ərli qadının vətəndaşlığı haqqında 29 yanvar 1957-ci il tarixli Konvensiya xüsusilə qeyd edilməlidir.

Vətəndaşlıq məsələləri ilə bağlı beynəlxalq hüquq normalarının AR qanunvericiliyinə təsiri məsələsində sual doğuran məqamlardan biri vətəndaşlığın itirilməsi ilə bağlıdır. Söhbət vətəndaşlığın itirilməsi məsələsində beynəlxalq hüquq norması ilə milli hüquq norması arasındakı ziddiyyətdən gedir.

AR-in vətəndaşlığı haqqında Qanunun 18-ci maddəsi “AR vətəndaşlığının itirilməsi” adlanır və həmin maddədə göstərilir ki, vətəndaşlığının itirilməsi zamanı “Vətəndaşsızlığın ixtisar edilməsi haqqında” 1961-ci il 30 avqust tarixli Konvensiyanın müddəaları nəzərə alınır.

AR-in vətəndaşlığı haqqında Qanuna 04 dekabr 2015-ci il tarixli 28-VQD nömrəli Qanunla edilmiş dəyişiklikdən sonra vətəndaşlığın itirilməsinin konkret halları sadalanır. Həmin hallar arasında a) AR vətəndaşının xarici dövlətin dövlət və ya bələdiyyə orqanlarında, yaxud silahlı qüvvələrində və ya digər silahlı birləşmələrində könüllü xidmət etməsi və b) AR vətəndaşının dövlətin təhlükəsizliyinə ciddi zərər vuran davranışı halları üzərində xüsusilə dayanmaq istərdik.

A bəndində qeyd edilən halla bağlı, məsələn, AR vətəndaşı xarici ölkənin dövlət və bələdiyyə orqanında xidmət edirsə və s. buna bənzər hallarda onu vətəndaşlıqdan çıxarmaq, düzgün deyildir. Bundan başqa, fikrimizcə, B bəndində qeyd edilən “şəxsin dövlətin təhlükəsizliyinə ciddi zərər vuran davranışı” qeyri-müəyyən normadır. Bu ifadənin qanunvericilikdə konkret anlayışı və ya izahı yoxdur.

Qanunun bu maddəsindəki hallar, “itirilmə” anlayışından daha çox “vətəndaşlıqdan məhrum etmə” anlayışına yaxındır. Eyni zamanda, bu hallar AR-in də qoşulduğu Vətəndaşsızlığın ixtisar edilməsi haqqında 1961-ci il Konvensiyasına uyğun deyildir. Belə ki, Konvensiyanın 8.1-ci maddəsində qeyd edilir ki, razılığa gələn dövlətin vətəndaşlıqdan məhrum etməsi şəxsi apatridə çevirirsə, həmin dövlət onu vətəndaşlıqdan məhrum etmir [11, s.100]. Bundan əlavə, Konvensiyanın 7.3-cü maddəsində qeyd edilir ki, razılığa gələn dövlətin vətəndaşı xaricə getmək, orada qalmaq, qeydiyyatda düşməmək, yaxud buna bənzər hər hansı bir əsas nəticəsində vətəndaşlığını itirməyərək apatrid olmur. Halbuki, AR-in vətəndaşlığı haqqında Qanunun 18.2-ci maddəsi Konvensiyanın qeyd edilən maddəsi ilə ziddiyyət təşkil edir.

Düzdür AR Konstitusiyasına edilən son dəyişikliklərdən (11 oktyabr 2016-cı il) sonra “vətəndaşlığın itirilməsi” məsələsinə yol verilməsi Konstitusiyada da təsbit edilmişdir, lakin nəzərə alsaq ki, Qanuna edilən dəyişiklik zamanı AR Konstitusiyasında “heç bir halda AR vətəndaşlığından məhrum edilə bilməz” normasının mövcud olması, hazırda bu məsələ ilə bağlı mübahisə doğurur. Bu səbəbdən hesab edirik ki, AR təcrübəsində vətəndaşlığın itirilməsi məsələsində beynəlxalq hüquq normaları milli qanunvericilikdə düzgün tətbiq edilməmişdir.

Beynəlxalq hüquqi aktların müddəaları nəzərə alınmaqla, AR vətəndaşlıq qanunvericiliyində belə bir vacib norma təsbit edilir ki, AR dövlət orqanları, xarici dövlətlərdəki və beynəlxalq təşkilatlardakı diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları, habelə onların vəzifəli şəxsləri AR-in ərazisindən kənarında müvəqqəti və ya daimi yaşayan AR vətəndaşlarının AR-in tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquqi sənədlərin, xarici dövlətin qanunvericiliyinə, AR-lə AR vətəndaşlarının yaşadığı dövlət arasında bağlanmış müqavilələrə, habelə beynəlxalq adətlərə uyğun olaraq onlara verilmiş bütün hüquqlardan tam həcmdə istifadə edə bilmələri üçün tədbirlər görməyə, qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş qaydada onların qanunla qorunan hüquq və mənafelərini müdafiə etməyə, zərurət olduqda isə AR vətəndaşlarının pozulmuş hüquqlarının bərpası üçün tədbirlər görməyə borcudurlar.

Müasir dövrdə beynəlxalq münasibətlərin rolunun və milli cəmiyyətlərin həyatına onların təsirinin artması ona gətirib çıxarmışdır ki, milli hüquq sistemləri daha çox xarici mühitin tələblərini və beynəlxalq hüquq normalarını nəzərə alaraq təkmilləşir. AR də daxil olmaqla, əksər demokratik ölkələrdə konstitusiya hüququnun yaxınlaşması, ilk növbədə ən əhəmiyyətli sfera olan insan hüquqları

sahəsində baş verir. Milli hüquqda vətəndaşlıq hüququ da daxil olmaqla, insan hüquq və azadlıqlarının inkişafında əhəmiyyətli rol məhz beynəlxalq hüquqa məxsusdur.

Vətəndaşlığın nizama salınması məsələlərində beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsipləri, adət normaların və beynəlxalq hüququn bu sferada xüsusi prinsiplərinin əhəmiyyətini də vurğulamaq lazımdır. Bundan başqa, az olsa belə vətəndaşlığa aid olan beynəlxalq hüququn adət normalarının mövcudluğunu inkar etmək olmaz.

Vətəndaşlıq məsələləri barəsində beynəlxalq hüquq təcrübəsi kifayət qədər ziddiyyətli olduğundan konkret qəbul edilən və ya hamı tərəfindən tanınan normaların formalaşdırılması mürəkkəb məsələdir. Vətəndaşlıq məsələləri üzrə xüsusi prinsip və ya normaları xülasə etmək cəhdi dövlətlərin daxili işlərinə müdaxilə hallarına gətirib çıxara bilər, çünki bu vətəndaşlıq məsələlərinin nizama salınması ilə bağlı dövlətlərin səlahiyyətlərini məhdudlaşdırır. Məsələn, dövlət, başqa dövlətin vətəndaşlığının əldə edilməsi və ya itirilməsi məsələlərini nizama salmaq hüquqlarına malik deyildir. Ona görə vətəndaşlığın əsas prinsipləri, vətəndaşlıq institutunun məzmunu haqqında məsələlər olduqca əhəmiyyətli xarakterə malikdir.

Beləliklə, vətəndaşlıq məsələlərini tənzimləyən beynəlxalq hüququn dövlətdaxili hüquq üzərində primatlığının tanınması bu sferanın təkmilləşməsinə, mürəkkəb tənzimləmə mexanizmlərinin tətbiqini nəzərdə tutur. Bu proses həm normayaradıcılıq mərhələsində, həmçinin hüquq tətbiqi mərhələsində həyata keçirilir. Adıçəkilən mərhələlər dövlətdaxili implementasiya anlayışında özünü büruzə verir. Beynəlxalq hüquq normalarının dövlətdaxili implementasiyası dövlətin yurisdiksiyası çərçivəsində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi vasitəsilə beynəlxalq hüquq normalarının həyata keçirilməsi prosesidir.

Hazırda vətəndaşlıqla bağlı problemlərin hüquqi müstəvidə nizamlanmasına xüsusi önəm verilir. Bura insan, vətəndaş və şəxsiyyətin hüquq və azadlıqları və onların müdafiəsi daxil edilir. Vətəndaşların hüquqlarının müdafiəsinin ilkin və vacib şərti onun normativ hüquqi xarakterə malik olmasıdır, çünki hüquqi dövlətdə normativ hüquqi aktlar üstün rol oynayır. Həmin normativ hüquqi aktlar həm vətəndaşların hüquqlarını müəyyənləşdirir, həmçinin onların müdafiəsi üsullarını təsbit edir. Eyni zamanda, dövlət və qeyri-dövlət orqanlarının müvafiq sferada fəaliyyəti də normativ hüquqi aktlara əsaslanmalıdır.

Sonda qeyd etmək vacibdir ki, vətəndaşlıq məsələləri sahəsində beynəlxalq hüquq normalarının dövlətdaxili realizəsi daim təkmilləşməlidir. Bu proses həm normativ-hüquqi, həmçinin institusional səviyyədə aparılmalıdır. İlk növbədə, qəbul edilən bütün normativ hüquqi aktlar tam şəkildə insan hüquq və azadlıqları ruhunda əks olunmalıdır. Hər bir dövlət orqanının fəaliyyətində də vətəndaşların hüquqlarının müdafiəsi prioritet məsələ olmalıdır. Bunun üçün dövlət orqanlarının təsis aktlarında da müvafiq dəyişikliklər həyata keçirilməli, burada insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunmasının bütün sferaları

tam əhatə edilməlidir. Bundan başqa, vətəndaşların hüquqlarının müdafiəsi üzrə işlək və çevik mexanizmlərin yaradılması demokratik hüquqi dövlətdə hakimiyyətin məhdudlaşdırılmasının keyfiyyət göstəricisidir. Bunun üçün ictimai nəzarət institutları, demokratik idarəçiliyinin yeni formaları və s. təsis edilməlidir.

İstinadlar:

1. Mantu Sandra. Contingent Citizenship: The Law and Practice of Citizenship Deprivation in International, European and National Perspectives. Leiden, Boston: Brill/Nijhoff, 2014. 394 p.
2. Vermeulen Gert, Ellen Desmet. Essential Texts on European and International Asylum and Migration Law And Policy. Antwerpen: Maklu, 2017, P. 115. 1345 p.
3. Ciampi Annalisa. Reference Materials on International Law. Giuffrè Editore, 2011. 622 p.
4. Stromquist P. Nelly. Women in the Third World: An Encyclopedia of Contemporary Issues. New York: Routledge, 2013. 720 p.
5. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. М.: Волтерс Клувер, 2007. 432 с.
6. William M. Lafferty. Governance for Sustainable Development: The Challenge of Adapting Form to Function. Edward Elgar Publishing, 2004. 400 p.
7. International Human Rights and Humanitarian Law. Treaties, Cases and Analysis. Martin F.F., Schnably S.J., Wilson R.J., Simon S J., Tushnet V.M. New-York, Cambridge University Press, 2006. p.881-890.
8. Virginia A. Leary. International Labour Conventions and National Law: The Effectiveness of the Automatic Incorporation of Treaties in National Legal Systems. Springer, 2013. 191 p.
9. Hüseynov L. Beynəlxalq Hüquq. Dərslik, Bakı: Hüquq Ədəbiyyatı Nəşriyyatı, 2002. 71 s..
10. Vonk Olivier. Dual Nationality in the European Union: A Study on Changing Norms in Public and Private International Law and in the Municipal Laws of Four EU Member States. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2012. 366 p.
11. Evans Malcolm. Blackstone's International Law Documents. 14 th Edition. Oxford: Oxford University Press, 2019. 608 p.

ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА НА РАЗВИТИЕ ПРАВА НА ГРАЖДАНСТВО В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Асмар Панахова*

Резюме

В статье анализируется влияние международного права на развитие гражданского права в Азербайджанской Республике на основе разногласий в юридической литературе. Отмечается, что внутреннее применение международного права в области гражданства должно постоянно улучшаться. Этот процесс должен осуществляться как на регулирующем, так и на институциональном уровнях. Прежде всего, все принятые нормативные правовые акты должны быть полностью отражены в духе прав и свобод человека. Защита прав граждан должна быть приоритетом в деятельности каждого

* Докторант кафедры ЮНЕСКО по правам человека и информационному праву Бакинского государственного университета

государственного органа. Для этого необходимо внести соответствующие изменения в учредительные акты государственных органов, которые должны полностью охватывать все сферы защиты прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: гражданское право, международное право, национальное право, внутреннее законодательство, правовые нормы, права человека, государственные органы.

INFLUENCE OF INTERNATIONAL LAW ON DEVELOPMENT OF CITIZENSHIP RIGHTS IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Esmer Panahova*

Abstract

The article analyzes the impact of international law on the development of right to citizenship in the Republic of Azerbaijan on the basis of differences of opinion in the legal literature. It is noted that the domestic implementation of international law in the field of citizenship must be constantly improved. This process should be carried out at both the regulatory and institutional levels. First of all, all adopted normative legal acts must be fully reflected in the spirit of human rights and freedoms. The protection of citizens' rights should be a priority in the activities of every state body. To this end, relevant changes should be made in the constituent acts of state bodies, which should fully cover all areas of protection of human and citizen rights and freedoms.

Keywords: right to citizenship, international law, national law, domestic legislation, legal norms, human rights, government bodies.

* Ph.D Candidate, UNESCO Department of Human Rights and Information Law of Baku State University